

la denominació «Alt Maresme», que han posat alguns en circulació, com absurditat geogràfica inelegant i supèrflua.

PRON. MOD.: *kələlə*, que sento pertot des de noi, i ha sentit tothom en el nostre temps; gent.: *calellencs*.

Mencions notablement des de poc antic. La més antiga deu ser la de 1109,¹ en què no era més que un mas, que el bisbe Bernat Humbert de Girona deixà en herència: «ad G., nepotem meum, dimitto ipsum mansum de *Calela*, cum alodio *Orti-Saviniano*, et *Montis-sancti* et *Fontis-rotunde* et cum duobus mansis in *Monte-Calvo* [probablement l'actual *Puig d'Horsavinyà*] sive cum alodio de *Cantalobs* et alodio de *Garsoves*». Hi reconeixem noms encara vius en les muntanyes d'Horsavinyà; ultra l'alou de *Montsant*, immortalitzat pel *Bajalta* de Coromines, *Font-rodona*, *Cantallops*, i el *Puig de la Garsa*, que encara sonen allí.

Calella era només un mas, i de tan poc relleu, que als docs. següents que trobo, figura sobretot com nom de les roques (sens dubte del trajecte des de la Cabra, al tombant del Far). Any 1212: «rupibus de *Calella*», *Cart. de Roca-rossa* (§ 132.4 f.); id.: «rupibus de *Calela*» (ibid. § 134, p. 245.5); 1275: «ruppe de *Calela*» (ibid. § 147.11 f.); només veig «ad ipsam *Calelam*» a. 1188 (ibid. § 148.4 f.), on l'ús amb article mostra que a penes s'havia consolidat com a propi NL i es ressentia d'un ús apel·latiu; i l'any 1276, vagament com a «locum vocatum *Calela*» (ibid. § 134, p. 245.2).

És clar que s'hi aniria formant caseriu (en aquells segles, més modest que Horsavinyà!) de pescadors i terrassans; però no tingué església en tota l'E. Mitjana; i havien d'anar a missa a Pineda. Alsius (p. 115) ens assegura que no figura en la llista de parròquies del bisbat de Girona del S. XIV, ni tan sols en la del XVI; fins a les Sinodals de Romaguera (XVIII). Per Monsalvatje (*Nom.* XVIII, 193-8) sabem que no fou segregada de la parròquia de Pineda, fins a 1528, per una butlla papal: gràcies a Déu, perquè, escriuen llavors, ja «no haurien de caminar mitja hora ni a través d'una riera de set molins». Se'ls habilità com església la capella de Sant Telm (ibid., pp. 168, 188, 167). Construcció tan deficient, que el campanaret se'ls ensorrà amb gran tro, un bell dia de l'any 1747. Llavors s'anaren decidint a fer l'església nova, la d'avui dia, que data de 1786. Més notícies sobre tot això en un opuscle de F. Bartrina i Roca: «Datos para la historia de la parroquia de *Calella*» (92 pp., in 4.º, publicat a Canet de Mar, 1910).

ETIM. Per a la qual té importància aquesta història tan tardana, i la categoria modesta que el poblat havia tingut. Sempre m'ha sobtat (fins quan tenia oblidat Balari) el nom, amb un significat aparent de 'cala', 'entrada de mar' (mal fos en diminutiu), per anomenar una població situada en una costa gairebé rectilínia: deçà de les roques del Far, la platja recula certament una mica, però això no és cap cala, ni ançó, ni esparagol, ni quasi raconada. I he acabat per conveñe'm que devia tenir raó Balari (per més que alguns, com *AlcM* ho vagin trobar improbable): variant

del mot que ha donat el topònim *cagalell*. No és exactament que es tracti d'una «contracció de *ca-ga-lela*» com diu ell (*Oríg. Hi. de Cat.*, p. 161), fonètica i morfologia prou grossera —la del seu temps— sinó que al costat del pl. neutre CACABŪLA i del seu primitiu CACĀBUM/CACĀLU, degué existir CAC(U)LU; i aquell plural, en la forma CALELLA (cf. *cacalellum*, infra) donaria romànic **caglella*; on la -g-, trobant-se en posició tan dèbil, s'emmurdiria, ajudant-hi la dissimilació.

De moment cedim-li una mica la paraula: «Se usó CACABUS en la E. Media para significar el *caz* de los molinos 'la poza que está en la parte superior del molino donde rebalsa el agua' ---. En la Marca de España, *cacabus* --- 'ipso *chacavo* de molí de Pincliu', a. 1031: 'molendinis cum illorum --- *cacabos*' (a. 959) --- El bajo-latín de la E. M. usó también *cacavellum* por *cacabellum* (Du. C., *Gloss.*) --- *Cacavelos*, villa prov. León, y 8 aldeas en Galicia».

Segueix dient: «Otra forma del diminutivo es *cacalellum*. Una escritura de 1193, --- cita uno situado cerca del mon. de St. Pau del Camp --- 'subtus cenobium S. P. de C., apud *cacalellum*' --- no designa un depósito de aguas --- sino un estanque natural; otro doc. de 1104, menciona el mismo pero transformado en *cagalel*: 'territorio Barch. --- in stagnum quod vocatur *Caggalel*, --- 1105 stagno, q. vocatur *Kagalel*'.² Segueix mostrant com passà a *caganell* [per dissimilació tant com per etimologia popular]. Dr. Almera: «--- Huertas de San Beltran o *Caganell*; Pi i Arimon, otra variante [dissimilació diferent]: --- por los marinos y pescadores *Frau de Cagadell*. --- *Riera de Caganell*, que desagua en el Ter, 1 k. abajo de Ripoll [CATORras, *Ripollès*, avui l'anota només com a nom d'un mas]; torrent *Caganell*, Mollet del Vallès; *Canganell*, una de las calles de Besalú, procede del 'torrentem q. v. *Canganell*' de un doc. de 977; en los te. de Cabrera condado de Ausona, *rio de Cagalel* doc. de 1144.»

Per la meva banda n'hi podria afegir molt: *El Cagadell*, sector de l'Estany de la Ricarda, al Prat de Llobregat (1932). *Font de Caganell* a Vilavenut (XLIV, 143).

En fi apareixen les formes descendents del pl. neutre CALELLA: «lugar llamado *Cagalela*» a. 1188, doc. de Tavèrnoles; ³ *Fonte Cagalela* doc. de S. V. de Sarrià, any 1038; ⁴ *Pugio de Cagalela* te. del castillo de Ribes, cerca del mar, condado de Bna.»

En un article del *DECat* (II, 630-2) dono moltes més proves i variants de CACĀBUS, que substancien la meua afirmació d'una variant CAC(CU)LU, i de les altres variants que ha tingut el mot en català i les llengües veïnes: cast. *cacho* (de *cacculus/-abus* 'tros d'olla'), 630b28 (per al qual i altres dades ací pertinents hom veurà el *DECH*); alta Bigorra i Bearn *càcou* «abri sous roche»; d'ací *El Catxo* calabós del Castell de Morella (art. infra). En lloc del més corrent *carcavar* trobem *cacalars* en docs. ross. de 1326 i 1388 (632a57).

En particular és important en la qüestió present el manlleu alemany *kachel* 'estuba de maons', no sols